

پیامدهای حقوق کیفری در ساختار اقتصادی ایران

رقیه شاهرخ فر

دانشجوی کارشناسی موسسه آموزش عالی زند شیراز

چکیده

پیامدهای حقوق کیفری در ساختار اقتصادی ایران از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است. امروزه بهره گیری دولت‌ها از کارکردهای حقوق کیفری برای حمایت از خصوصی‌سازی (آزادسازی اقتصاد دولتی) و فعالیت‌های بخش خصوصی با هدف توسعه اقتصادی امری اجتناب ناپذیر شده است. در این پژوهش به روش توصیفی و تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه ای به بررسی ماهیت و ویژگی‌های جرایم اقتصادی، تبیین رابطه حقوق کیفری و اقتصاد، دخالت مثبت حقوق کیفری در خصوصی‌سازی و توسعه اقتصادی و دخالت منفی حقوق کیفری در توسعه اقتصادی و خصوصی‌سازی پرداخته شده است. مطالعات نشان می‌دهد حقوق کیفری تا قبل از خصوصی‌سازی حمایت وسیعی از اقتصاد دولتی در مقایسه با بخش خصوصی و تعاونی داشته و در فرآیند خصوصی‌سازی، وجود خلأهای قانونی، انحراف از ماهیت خصوصی‌سازی واقعی، همگام نشدن توسعه اقتصادی با توسعه نظام کیفری بیان گر عدم بهره گیری از ظرفیت‌های حقوق کیفری مدرن می‌باشد. بنابراین استفاده از ابزارها و ظرفیت‌های حقوق کیفری و فراقیفری می‌تواند منشاء آثار ارزشمندی در تعادل بخشی به نظم بازار، حمایت از سرمایه گذاران، جلوگیری از انحصار و قضاذایی، جرم زدایی، کیفرزدایی از جرایم اقتصادی و کاهش هزینه‌های نظام عدالت کیفری گردد. امروزه سیاست گذاران نظام عدالت کیفری به این نتیجه رسیده‌اند که طراحی و اجرای سیاست کیفری کارآمد جز از طریق محاسبه همه ابعاد و زوایای آن امکان پذیر نیست. به ویژه در کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه مانند ایران به منظور ارتقای توسعه اقتصادی، تمامی برنامه‌ها و سیاست‌ها، اعم از کیفری و پیشگیری ارزیابی می‌شوند. تا با برنامه‌های اقتصادی تعارضی پیدا نکنند. این پژوهش توصیفی تحلیلی است و بر مبنای مطالعات کتابخانه ای صورت گرفته است.

واژه‌های کلیدی: خصوصی‌سازی، جرایم رقابت، حقوق کیفری اقتصادی، جرایم تجاری

مقدمه

در جهان امروز رشد و توسعه اقتصادی به عنوان قدرت هر کشوری محسوب می‌شود که هر اجتماعی می‌تواند با تکیه بر آن از لحاظ سیاسی مطرح و با ثبات باقی بماند و زمینه‌های وقوع جرم را کاهش دهد. یکی از شاخص‌های اصلی این توسعه اقتصادی، خصوصی‌سازی است. خصوصی‌سازی فرایندی اجرایی، مالی و حقوقی است که دولت‌ها در بسیاری از کشورهای جهان برای کاهش نقش حضور دولت در امور اقتصادی و واگذاری کار به بخش خصوصی به اجرا در می‌آورند و در قالب آن سطوح مختلف کنترل، مالکیت و مدیریت از دست دولت خارج و به بخش خصوصی سپرده می‌شود.

خصوصی‌سازی در ایران از سال ۱۳۶۸ در قالب تبصره ۳۲ قانون برنامه ۵ ساله توسعه اقتصادی کلید خورد و در سال‌های بعد با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی از طرف مقام رهبری، و ایجاد سازمان خصوصی‌سازی در سال ۱۳۸۳ شکل رسمی‌تر به خود گرفت. در حقیقت سابقه خصوصی‌سازی در دنیا به اوایل دهه هشتاد و نود میلادی برمی‌گردد که دول بسیاری از کشورهای توسعه یافته بلوک غرب بخش عمده‌ای از شرکت‌های بزرگ خود را خصوصی کردند که انگلستان یکی از کشورهای پیش رو و موفق در خصوصی‌سازی بوده است. در سال‌های اخیر هم نهادهای بین‌المللی مانند بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، خصوصی‌سازی را به عنوان بخشی از هر برنامه وام و کمک رسانی خود، ترویج و ترغیب نموده‌اند و باید گفت که یکی از دلایل عمده شروع خصوصی‌سازی در ایران فشارهای این نهادها در دوران سازندگی کشور بوده است. اساساً بین سیاستگذاران و اقتصاددانان دنیا اتفاق نظر کلی وجود دارد که یکی از مؤلفه‌های اصلی حرکت به سمت توسعه اقتصادی، اجرای خصوصی‌سازی جهت مبارزه با فساد دولتی است؛ زیرا عمده فساد دولتی در قالب رانت خواری و پرداخت رشوه صورت می‌گیرد. براساس این رویکرد، در کشور ایران خصوصی‌سازی با اهداف مبارزه با انحصارطلبی، رانت خواری، مبارزه با فساد مالی و اداری، ایجاد رقابت، افزایش کارایی و رشد و توسعه اقتصادی آغاز شده است. باید دید اینک که خصوصی‌سازی با واگذاری حجم وسیعی از اموال دولتی و با شتاب زیاد در حال صورت گرفتن است. حقوق کیفری (اقتصادی) ایران چه ابزارها و ظرفیت‌هایی برای کمک به توسعه اقتصادی و کنترل، پدیده‌های مجرمانه مخل در روند خصوصی‌سازی دارد و تا چه میزان می‌تواند موثر واقع شود؟

با نگاهی به فرایند خصوصی‌سازی ملاحظه می‌شود که خلاءهای قانونی در این سه مرحله، موجب بروز انحراف و فساد شده است.

الف) مرحله اول: فروش اموال دولتی به بخش خصوصی

ب) مرحله دوم: بهره برداری (تولید و ارائه خدمات) از بنگاه‌های اقتصادی واگذار شده.

ج) مرحله سوم: حفاظت و تحکیم اقتصاد سیاسی کشور (امنیت ملی)

در مرحله اول که می‌بایست واگذاری اموال و مدیریت به تجار و شرکت‌های بازرگانی (بخش واقعی خصوصی) صورت گیرد و اموال به نهادهای شبه دولتی و نظامی یا به تعبیری خصولتی‌ها واگذار می‌شود. همچنین در ارزیابی این اموال هم بعضاً اموال با قیمت ناچیز ارزیابی و سپس با تبانی به اشخاص مورد نظر فروخته می‌شود.

در مرحله دوم که باید، بهره برداری صورت گیرد خریداران، بنگاه اقتصادی را زیان ده نشان داده و سپس آن را تعطیل، کارگران را اخراج، اموال را فروخته، زمین آن را تغییر کاربری داده و در آن برج می‌سازند یا آن را به فروش می‌رسانند علاوه بر

خلأهای قوانین کیفری فوق الذکر، موضوع دیگری هم خصوصی سازی واقعی و اموال سرمایه گذاران را تهدید می کند آن هم عدم جرم انگاری عناوین مجرمانه مانند اختلاس ارتشاء، تبانی در معاملات و... است که فقط در اقتصاد دولتی وجود داشته و در بخش خصوصی ایران اثری از آن نیست.

در مرحله سوم در نتیجه این اقدامات غیرقانونی، واحد اقتصادی تعطیل، کارگران بیکار می شوند و خروجی آن، اعتراض جمعی کارگران و اخلال در نظام اقتصاد کشور می گردد و این طبق قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ جرم اقتصادی محسوب و چنان چه عمل ارتكابی به قصد مقابله با نظام صورت گیرد، به منزله یکی از جرایم علیه امنیت داخلی کشور محسوب می شود. بنابراین در سنوات اخیر شاهد این فساد سیستماتیک یعنی خصوصی خواری به جای خصوصی سازی واقعی هستیم. تا جایی که گزارش های سازمان خصوصی سازی، حکایت از این واقعیت تلخ دارد که دولت عمدتاً دست به مال فروشی می زند تا خصوصی سازی، کما اینکه تا پایان سال ۱۳۹۴ میزان ۴۶ درصد از کل واگذاری ها به نهادهای غیردولتی و نظام در قالب رد دیون، فروش سهام عدالت و... صورت گرفته و فقط ۱۸ درصد واگذاری در بخش خصوصی واقعی محقق شده است. آن چه مسلم است رونق و اقتدار اقتصادی هر کشوری در گرو حمایت از فعالیت های اقتصادی است. و اقتصاد ایران که در حال گذر از اقتصاد دولتی به خصوصی است، برای تحقق خصوصی سازی واقعی باید سیاست کیفری جامعی به کار گیرد. در حالیکه با نگاه به حقوق کیفری ایران مشاهده می شود که نظام کیفری، تدبیر خاصی در روند خصوصی سازی ندارد. زیرا آنچه نظام کیفری کنونی را مسلح کرده عمدتاً مربوط به جرم انگاری های سنتی در اقتصاد دولتی با عناوین مجرمانه ارتشاء، اختلاس، تبانی در معاملات، حیف و میل اموال و... می باشد که این جرم انگاری در بخش خصوصی وجود ندارد و در قوانین جدید مرتبط با خصوصی سازی هم نظام کیفری عناوین مجرمانه جدید برای پاسداری از خصوصی سازی اقتصاد ایران ندارد.

فصل اول: نقش حقوق کیفری در ساختار اقتصادی ایران

بدون تردید می توان گفت تا زمان تصویب اجرای این اصل، حدود ۹۰٪ از فعالیت های اقتصادی کشور در بخش دولتی متمرکز بوده که در طی سالیان متمادی ایجاد شده است. قانون گذار در طول این سالها به منظور حسن جریان امور اداری، حمایت از فعالیت های اقتصادی دولتی، حفظ و تداوم اقتدار سازمان های دولتی، قوانین حمایتی متعددی را در موضوعات متفاوت تصویب کرده است.

جرائم مختص کارکنان دولت، حمایت از اموال دولتی در قانون مجازات اسلامی، قوانین مربوط به نظارت بر عملکرد دستگاه های اداری توسط سازمان های متعدد نظارتی، قوانین مربوط به پذیرش و استخدام مستخدمین دولتی، قانون تخلفات اداری، قانون بازنشستگی و خدمات درمانی مختص کارکنان دولت، و صدها مصوبه دیگر را می توان نام برد که جهت سر و سامان و نظم بخشیدن به فعالیت های اداری به منصف ظهور رسیده است که به بخشی از این قوانین کیفری اشاره می شود.

بند (۱) حوزه قوانین و مقررات کیفری در بخش دولتی

در ایران همانند سایر کشورهای در حال توسعه، دولت دخالت گسترده ای در امور اقتصادی داشته است و ساختار اقتصادی کشور ما به گونه ای که به سختی می توان حضور دولت در عرصه اقتصاد را نفی نمود. قبل از انقلاب اسلامی و همچنین در زمان وقوع جنگ تحمیلی، دولت با دخالت و شرکت در زمینه های مختلفی از جمله تولید و توزیع کالا و خدمات، فعالیت های

خدماتی و مستغلاتی، تخصیص منابع ارزی از طریق بودجه، قیمت گذاری کالاها و خدمات، تعیین الگوی مصرف، کنترل تجارت خارجی، کنترل صنایع، بیمه، بانک‌ها، معادن، هواپیمایی، کشتیرانی، پست و تلگراف و تلفن، راه آهن و... بوروکراسی عظیمی را ایجاد نموده بود و به همین ترتیب بعد از انقلاب دولت املاک و کارخانجات حکومت پهلوی و وابستگان آن رژیم و سرمایه داران توسط دادگاه اصل ۴۹ قانون اساسی ملی اعلام نمودند و تولید و مدیریت اداره این اموال و کارخانجات به بنیادها و سازمان‌های مختلفی از جمله بنیاد مستضعفان و جانبازان، آستان قدس رضوی، بنیاد شهید، ستاد فرمان اجرایی امام، کمیته امداد امام خمینی (ره) واگذار شد و این نهادهای حکومتی با بیش از چند هزار شرکت بزرگ تولیدی و خدماتی که در اختیار خود داشتند بخش عظیمی از فعالیت‌های اقتصادی را بر عهده گرفتند!

بر همین اساس، قانون گذار برای حمایت کیفری از فعالیت‌های اقتصادی دولت و این نهادها قوانین و مقررات کیفری متعددی را جهت مبارزه با مفاسد اقتصادی و مالی کارکنان دولت و حفاظت از مالکیت دولتی تصویب نمود. این قوانین در چارچوب جرم‌انگاری‌ها، تخلف‌انگاری، ضمانت‌های کیفری و فرا کیفری، مراجع قضایی و شبه قضایی و اداری، مراجع و نهادهای بازرسی و نظارتی در جهت پیشگیری و مبارزه با جرایم در قلمرو نظام کیفری ایران وضع شده اند که به تعدادی از مهم‌ترین این قوانین به شرح زیر اشاره می‌شود.

- ۱) قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹.
- ۲) قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی و دادگاه اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۶۳.
- ۳) مواد ۵۸۸ الی ۵۹۷ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۷۵) و سایر قوانین مرتبط دیگر.
- ۴) مقررات جزایی قانون محاسبات کشور مصوب ۱۳۶۶.
- ۵) قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشاء و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷.
- ۶) قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی مصوب ۱۳۷۲.
- ۷) قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۸.
- ۸) قانون تعزیرات حکومتی مصوب ۱۳۶۷.
- ۹) قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۰.
- ۱۰) استفاده غیر مجاز یا تصرف غیرقانونی در وجوه یا اموال دولتی یا عمومی یا تضييع آن.
- ۱۱) تدلیس در معاملات دولتی.
- ۱۲) قانون رسیدگی به داریی وزراء و کارمندان دولت مصوب ۱۳۳۷.
- ۱۳) قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۸۵.
- ۱۴) قانون سازمان بازرسی کل کشور مصوب ۱۳۹۳.
- ۱۵) قانون اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی مصوب ۱۳۱۵.

طیب نیا، علی، محمدی، حسین، مقایسه کارایی سرمایه گذاری در بخش‌های خصوصی و دولتی با رویکردی به خصوصی سازی، مجله برنامه و بودجه، شماره ۸۷، ص ۳.

بند ۲) جرم انگاری در بخش دولتی

افزایش تصدی گری دولت در امور اقتصادی، زمینه ای مناسب برای ایجاد فساد اداری، اقتصادی در بین کارگزاران حکومتی و عاملی مهم در افزایش جرایم کارکنان دولت می‌باشد. متولیان سیاست کیفری در عرصه تقنینی، قضایی و اجرایی کشور، با تدابیر واکنشی و تدوین قوانین مختلف کیفری و حتی تشدید مجازات مرتکبین اقتصادی و جرایم کارکنان دولت به دنبال کنترل و کاهش نرخ این جرایم بوده اند.^۲ همین دلیل قلمرو این جرم‌انگاری در حمایت از مالکیت و اقتصاد دولتی و مبارزه و کنترل جرایم شغلی کارکنان دولتی در موارد متعددی در قوانین کیفری از جمله در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین کیفری متفرقه در ابعاد جرایم مالی و جرایم غیر مالی، در موارد زیر گسترده شده است. جرایم مالی کارکنان دولت شامل سوء استفاده کارمندان از اموالی که بر حسب وظیفه در اختیار آن‌ها قرار داده شده از جمله جرایمی است که در نظام کیفری به آن بسیار توجه شده است. این اموال و سرمایه‌های موجود در کشور در اختیار دولت قرار دارد. خطرات زیادی آنها را تهدید می‌کنند و ممکن است به نوعی مورد استفاده شخصی کارمند یا شخص دیگری قرار گیرد. جرایمی مانند اختلاس، ارتشاء، تبانی در معاملات دولتی و... از جمله این جرایم مالی محسوب می‌شوند اما جرایم غیرمالی کارمندان دولت و مؤسسات عمومی غیردولتی مانند اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، اخفا و معدوم نمودن اسناد دولتی، جلوگیری از اجرای احکام قضایی، عدم اعلام گزارش وقوع جرم به مقامات قضایی، اخذ وجه یا مال اضافی بر میزان و... قانونی می‌باشد به همین منظور این جرم انگاری‌های در بخش دولتی را به تفکیک در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین متفرقه کیفری بررسی می‌نماییم.

بند ۱-۲) جرم‌انگاری در قانون مجازات اسلامی

جرم انگاری‌ها کارکنان دولتی در قانون مجازات اسلامی که یک قانون عام کیفری محسوب می‌شود در موارد زیر در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ وجود دارد.

- جعل و تزویر در اسناد دولتی موضوع مواد (۷۵۴، ۷۵۵، ۷۶۳، ۷۶۵ و ۷۶۹)
- محو یا شکستن مهر و پلمپ و سرقت از اماکن عمومی دولتی موضوع ماده ۷۸۱
- غصب عناوین و مشاغل دولتی موضوع مواد (۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷).
- تقصیرات مقامات و مأمورین دولتی موضوع مواد (۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹).
- ارتشاء و کلاهبرداری موضوع مواد (۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۴).
- امتناع از انجام وظایف قانونی موضوع ماده ۸۲۹.
- تعدیات مأمورین دولتی نسبت به دولت موضوع مواد (۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸).
- هتک حرمت اشخاص و کارکنان دولتی موضوع ماده ۸۴۱.

۲. شکوهی پویا، مرتضی، المیر، محمود، شادمان فر، محمدرضا، پاییز ۱۳۹۹، سیاست جنایی ایران در قبال جرایم کارکنان دولت، فصل نامه علمی کارآگاه، دوره ۱۴، شماره ۵۲، ص ۲۹.

- تجاهر به استعمال مشروبات الکلی و قمار بازی و ولگردی (مباشرت و معاونت یا مشارکت کارکنان دولتی در ارتکاب این جرایم) موضوع ماده ۷۰۳.

- جاسوسی رایانه ای موضوع ماده (۹۵۴، ۹۶۸، ۹۷۵).

بند ۲-۲) جرم‌انگاری در قوانین متفرقه کیفری اقتصادی

الف (قانون جرایم اختلاس، ارتشاء، کلاهبرداری، تصرف غیر مجاز مصوب ۱۳۶۷

نخست: اختلاس:

جرم اختلاس از جرایمی است که هزینه‌های اقتصادی، اجتماعی و روانی سنگینی را بر دولت، سازمان‌ها و بر کل نظام اقتصادی کشورها تحمیل می‌کند. پیچیده و فنی بودن برخی مشاغل، تقلب و پنهان کاری مرتکبان و عدم وجود آثار مادی، موجب دشواری کشف این جرم و افزایش رقم سیاه آن گردیده است. شیوع ارتکاب چنین جرایمی اساس و مشروعیت دولت‌ها و سازمان‌های مختلف را زیر سؤال می‌برد و بذریعۀ اعتمادی و بدبینی را نسبت به آنها در جامعه می‌پراکند. بدین خاطر توسل به راهکارهای پیشگیرانه در درجه اول اهمیت قرار دارد. اعمال شیوه‌های گوناگون پیشگیری وضعی، اجتماعی و کیفری با توجه به آموزه‌های جرم‌شناختی، به طور همزمان نقش مؤثری در کنترل جرم اختلاس و سایر مفاسد مالی دارد. اعمال تدابیر نظارتی در ابعاد گوناگون آن، گزارش دهی موارد فساد مالی، رسیدگی به دارایی کارمندان، شفافیت و مبارزه با جرایم تسهیل کننده اختلاس، در زمره راهکارهای پیشگیری وضعی و شایسته سالاری، ارتقای فرهنگ عمومی و اخلاق حرفه ای، الگوسازی صحیح و .. از جمله اقدامات پیشگیری اجتماعی هستند که می‌توانند برای کاهش موارد وقوع جرم اختلاس به اجرا گزارده شوند.^۳

دوم: ارتشاء:^۴

یکی از نام‌آشنا ترین جرم‌های اقتصادی رشوه گرفتن و رشوه دادن است که در قانون تحت عنوان رشا و ارتشاء آمده اند. طبق ماده ۳ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری " هر یک از مستخدمین و مامورین دولتی اعم از قضایی و اداری یا شوراها یا شهرداری‌ها با نهادهای انقلابی و بطور کلی قوای سه گانه و همچنین نیروهای مسلح با شرکت‌های دولتی یا سازمان‌ها دولتی وابسته به دولت و یا مأمورین به خدمات عمومی خواه رسمی یا غیر رسمی برای انجام دادن یا انجام ندادن امری که مربوط به سازمانهای مزبور می‌باشد وجه یا مال یا سند پرداخت وجه یا تسلیم مالی را مستقیماً یا غیر مستقیم قبول نماید در حکم مرتشی است اعم از این که امر مذکور مربوط به وظایف آنها بوده یا نداده و انجام آن بر طبق حقانیت و وظیفه بوده یا نبوده باشد و یا که در انجام یا عدم انجام آن مؤثر بوده یا نبوده باشد حسب مورد به مجازات حبس، جزای نقدی و انفصال موقت یا دائم محکوم می‌گردد.

سوم: کلاهبرداری:^۵

ص ۷۱ تا پیشگیری از اختلاس، (sajadsolaimani@gmail.com). سلیمانی، سجاد، کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه شیراز،^۳

۹۲

Adleiranian.co^۴

کلاهبرداری جرمی است که همه ما این روزها نام آن رامی شنویم و شاید بعضی از ما درگیر کلاهبرداری‌های اینترنتی

و غیره باشیم. کلاهبرداری از جرایم علیه اموال و مالکیت است و در صورتی که در سطح کلان رخ بدهد می‌تواند محل امنیت اقتصادی کشور بشود. طبق قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجلس شورای اسلامی "کلاهبرداری یعنی کسی با فریب دادن دیگری و داشتن سوءنیت اموال فرد دیگری را ببرد. و طبق ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری" هر کس از راه حیله و تقلب مردم را به وجود شرکت‌ها یا تجارتخانه‌های یا کارخانه‌ها با موسسات موهوم یا به داشتن اموال و اختیارات واهی فریب دهد یا به امور غیر واقع امیدوار نماید یا از حوادث و پیش آمدهای غیر واقع بترساند و یا اسم و یا عنوان مجعول اختیار کند و به یکی از وسایل مذکور و یا وسایل تقلبی دیگر وجوه و یا اموال یا اسناد یا حوالجات یا قبوض یا مفاصا حساب و امثال آنها تحصیل کرده و از این راه مال دیگری را ببرد کلاهبردار محسوب و علاوه بر رد اصل مال به صاحبش به حبس از یک تا ۷ سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم میشود. در صورتی که شخص مرتکب بر خلاف واقع عنوان یا سمت ماموریت از طرف سازمان‌ها و موسسات دولتی یا وابسته به دولت یا شرکت‌های دولتی یا شوراها یا شهرداریها یا نهادهای انقلابی و بطور کلی قوای سه گانه و همچنین نیروهای مسلح و نهادهای موسسات مامور به خدمت عمومی اتخاذ کرده یا اینکه جرم با استفاده از تبلیغ عامه از طریق وسائل ارتباط جمعی از قبیل رادیو، تلویزیون، روزنامه و مجله یا نطق در مجامع و یا انتشار آگهی چاپی یا خطی صورت گرفته باشد یا مرتکب از کارکنان دولت یا موسسات و سازمان‌های دولتی یا وابسته به دولت یا شهرداری‌ها یا نهادهای انقلابی بخدمت عمومی باشد علاوه بر رد اصل مال به صاحبش به حبس از ۲ تا ده سال و انفصال ابد از خدمت دولتی و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم میشود."

چهارم: تصرف غیر مجاز: ۶

تصرف غیرقانونی (غیر مجاز) یعنی کارمند دولت اموالی که به واسطه وظیفه شغلی به او سپرده شده است را بدون اینکه قصد مالک شدن آنها را داشته باشد به نفع خود یا فرد دیگری مورد استفاده قرار دهد. ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی تصرف غیرقانونی را به این ترتیب جرم‌انگاری نموده است " هر یک از کارمندان و کارکنان ادارات و سازمانها یا شوراها و یا شهرداری‌ها و موسسات و شرکت‌های دولتی و یا وابسته به دولت و یا نهادهای انقلابی و بنیادها و موسساتی که زیر نظر ولی فقیه اداره می‌شوند و دیوان محاسبات و موسساتی که به کمک مستمر دولت اداره می‌شوند و یا دارندگان پایه قضائی و به طور کلی اعضا و کارکنان قوای سه گانه و همچنین نیروهای مسلح و مامورین به خدمات عمومی اعم از رسمی و غیر رسمی وجوه نقدی یا مطالبات یا احوالجات یا سهام و سایر اسناد و اوراق بهادار با سایر اموال متعلق به هر یک از سازمانها و موسسات فوق الذکر یا اشخاصی که بر حسب وظیفه به آنها سپرده شده است را مورد استفاده غیرمجاز قرار دهد بدون آن که قصد تملک آنها را به نفع خود یا دیگری داشته باشد، صرف غیرقانونی محسوب و علاوه بر جبران خسارات وارده و پرداخت اجرت المثل به شلاق تا (۷۴) ضربه محکوم می‌شود.

۵) Adleiranian.co

۶) Adleiranian.co

فصل دوم: مطالعه قوانین مختلف در ارتباط با حقوق کیفری اقتصادی

۱- قانون جرایم پولشویی

پول شویی را به فرایندی تعریف می‌کنند که طی آن درآمد ناشی از جرایم، از جمله قاچاق مواد مخدر، قاچاق اسلحه و... که در واقع پول نامشروع و غیرقانونی است، به پول مشروع و قانونی که منبع آن پوشیده است تبدیل می‌گردد.^۷ پول شویی آثار زیان بار فراوانی دارد. اولین اثر مهم آن به ایجاد اختلال در نظام اقتصادی و ناپایداری سرمایه گذاری مربوط می‌شود زیرا در عمل منجر به اختصاص منابع برای فعالیت‌های تولیدی ضعیف می‌گردد.^۸ دیگر آسیب جدی پول شویی، ریسک‌هایی است که برای اعتبار و خوش نامی موسسات و بازارهای مالی ایجاد می‌نماید.^۹ اثر دیگر و مهمتر پول شویی، زمینه سازی برای فساد و جرایم سازمان یافته و در نتیجه تحمیل هزینه‌های اجتماعی ناشی از آن‌ها بر جامعه است.^{۱۰} نکته جالب در رابطه با ارتباط فساد و پول شویی این است که در جرم پول شویی علاوه بر قصد پنهان نمودن عواید ناشی از جرم، وجود یک جرم زمینه ساز (زیربنایی)، ابتدایی (منشأ) و سودآور نیز ضروری است؛ در اینجا است که وجود جرمی همچون فساد، قاچاق مواد مخدر، دستکاری در بازار اقتصادی، کلاهبرداری و فرار مالیاتی مطرح می‌شود.^{۱۱} اگر کنار صحبت از جرایم سازمان یافته و فساد باید به تروریسم نیز به عنوان یکی از موارد تأثیرپذیر از پول شویی اشاره نمود. در رابطه با تروریسم، پول شویی هم می‌تواند زمینه ساز بوده و به تأمین مالی تروریسم کمک نماید و هم اینکه نسبت به درآمد حاصل از این اقدامات انجام گیرد.^{۱۲}

ب) تبدیل، مبادله با انتقال عوایدی به منظور پنهان منشأ غیرقانونی آن با علم به این که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد.

ج) اخفاء یا پنهان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.

ملاحظه می‌شود که قانونگذار تعریف پولشویی را عیناً از اسناد و کنوانسیون‌های بین المللی مثل کنوانسیون وین و کنوانسیون پالمو نسخه برداری نموده است. چرا بندهای سه گانه ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی و مصادیق مصرحه در آن در

^۷ Saki, Mohammadreza. (2016) An Introduction to Money- laundering ,Tehran. Judiciary Press and Publication Center ,2nd Edition. (in Persian).

^۸ Schneider, F. and Windischbauer , U. (2008), Money Laundering : Some Facts , European Journal of Law and Economics, Vol. 26, No.3.

^۹ Bartlett,B.L.(2002),The Negative Effects of Money Laundering on Economic Development ,An Economic Research Report : The Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No. 5967 Countering Money Laundering in the Asian and Pacific Region.

^{۱۰} David Scott, " Money Laundering and International Efforts to Fight It" , May 1995.

^{۱۱} Gounev ,P. and Bezlov, T (2010) , Examining the Links between Organised Crime and Corruption ,Trends in Organized Crime, Vol. 13, No.4.

^{۱۲} الزامات مبارزه با پولشویی در حقوق کیفری ایران در پرتو حقوق کیفری فراملی، . شفیع زاده دیزچی، توحید، اردبیلی، محمدعلی، تابستان ۱۳۹۷. دانشنامه حقوق اقتصادی، شماره سیزدهم (علمی - پژوهشی)، شماره ۱۳، ص ۱۲۲.

کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز پیش‌بینی شده است با توجه به مجموع آن چه گفته شد به لحاظ تنوع و گستردگی عملیات پولشویی به مدد تحول روزافزون در عرصه علوم و تکنولوژی همواره در حال تحول و دگرگونی است.

تا کنون تمرکز بیشتر دولتمردان و کارشناسان حوزه مبارزه با پولشویی بر فعالیت‌های مالی بانک‌ها بوده است.

۲- قانون جرایم مالیاتی

جرایم مالیاتی از جمله جرایم اقتصادی محسوب می‌شود چرا که اساس اداره امور کشور در بسیاری از کشورها بر مالیاتی است که مردم به دولت می‌پردازند و ناهنجاری در پرداخت آن می‌تواند به قیمت متزلزل شدن اقتصاد تمام شود. از این رو این جرایم به عنوان جرایم بر ضد دولت محسوب می‌شود و از سوی دیگر فرار مالیاتی تعدی و تعرض به سایر حقوق شهروندان است. مالیات علاوه بر منبع کسب درآمد برای دولت در سرمایه‌گذاری بخش خصوصی اثرگذار می‌باشد.

درارتباط با فرار مالیاتی علاوه بر آنکه بعضی از رفتارها در حوزه اقتصاد که آثار مالیاتی دارد به موجب قانون مجازات اسلامی و قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری و یا قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد جرم تلقی گردیده است لیکن مواد ۲۷۴ الی ۲۷۷ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۳۱/۰۴/۱۳۹۴ عنصر قانونی جرایم مالیاتی را تشکیل می‌دهد.^{۱۴}

۱. تاج میر ریاحین، حسین، آل محمد، سیده فاطمه، تابستان ۹۹، (اصلاحی ۱۳۹۴)، مجله پژوهش نامه مالیات، واکاوی و نقد سیاست جنایی تقنینی^{۱۳}

جرایم مالیاتی در قانون مالیات‌های مستقیم، شماره ۴۶، ص ۳۵.

۲. قانونگذار در ماده ۲۷۴ قانون مالیات‌های مستقیم در خصوص ارتکاب جرم مالیاتی چنین پیش‌بینی کرده است^{۱۴}.

موارد زیر از جمله جرایم مالیاتی محسوب می‌شود و مرتکب یا مرتکبان حسب مورد به مجازات‌های درجه شش محکوم می‌گردد.

۱. تنظیم دفاتر اسناد و مدارک خلاف واقع و استناد به آن

۲. اختفای فعالیت اقتصادی و کتمان درآمد حاصل از آن

۳. ممانعت از دسترسی مأموران مالیاتی به اطلاعات مالیاتی و اقتصادی خود یا اشخاص ثالث در اجرای ماده ۱۸۱ این قانون و امتناع از انجام تکالیف

قانونی مبنی بر ارسال اطلاعات مالی موضوع مواد ۱۶۹ و ۱۶۹ مکرر به سازمان امور مالیاتی کشور و وارد کردن زیان به دولت با این اقدام.

۴. عدم انجام تکالیف قانونی مربوط به مالیات‌های مستقیم و مالیات بر ارزش افزوده در رابطه با وصولی کسب مالیات مودیان دیگر و ایصال آن به سازمان

امور مالیاتی در موارد قانونی تعیین شده

۵. تنظیم معاملات و قراردادهای خود به نام دیگران یا معاملات و قراردادهای مودیان دیگر به نام خود بر خلاف واقع

۶. خودداری از انجام تکالیف قانونی در خصوص تنظیم و تسلیم اظهارنامه مالیاتی هادی اطلاعات درآمدی و هزینه‌ای در سه سال متوالی

۷. استفاده از کارت بازرگانی اشخاص دیگر به قصد فرار مالیاتی.

تبصره ۱. اعمال این مجازات نافی اعمال محرومیت‌های مندرج در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۰۸/۰۷/۱۳۹۰ مجمع

تشخیص مصلحت نظام نیست.

اعلام جرایم و اقامه دعوا علیه مرتکبان جرایم مجبور نزد مراجع قضایی از طریق دادستانی انتظامی مالیاتی و سایر مراجع قانونی صورت می‌تبره ۲.

پذیرد.^{۱۴}

در ماده ۲۴ قانون ارتقای سلامت نظام اداری چنین مقرر شده «هرگونه اظهار خلاف واقع و نیز ارائه اسناد و مدارک غیر واقعی به دستگاه‌های مشمول این قانون که موجب تضییع حقوق قانونی دولت و شخص ثالث یا فرار از پرداخت عوارض با کسب امتیاز ناروا گردد جرم محسوب می‌شود چنانچه برای عمل ارتكابی در سایر قوانین مجازات تعیین شده باشد به همان مجازات محکوم می‌شود در غیر این صورت علاوه بر لغو امتیاز مرتکب به جزای نقدی معادل حقوق تضییع شده و نیز به آن زیان وارده با مطالبه ذینفع محکوم می‌گردد»

۳- قانون جرایم قاچاق کالا و ارز

قاچاق کالا پدیده‌ای است که از ابتدای شکل‌گیری نظام‌های اقتصادی و تمایل دولت‌ها به تنظیم، کنترل و نظارت بر اقتصاد، مطرح شد و با افزایش دخالت دولت‌ها در این امر، رشد پیدا کرد و تقریباً از ابتدای قرن بیستم در نظام‌های حقوقی مختلف مورد توجه قانون‌گذاران قرار گرفت. به تدریج دولت‌ها علیه این پدیده موضع گرفته و به شیوه‌ها و وسایل گوناگون در صدد مقابله با آن برآمده‌اند. امروزه دو مدل کلی مقابله با این پدیده قابل بررسی است: مدل اول از سوی کشورهای توسعه‌یافته و دولت‌هایی که از نظام اقتصادی منسجم و کنترل شده‌ای بهره‌مندند، اتخاذ شده است. این دولت‌ها، پدیده قاچاق کالا را به عنوان یک پدیده اقتصادی شناخته‌اند و با ارائه راهکارها و سازوکارهای اقتصادی، چاره‌کار را در تعادل بخشی و تنظیم نظام اقتصادی می‌دانند. این دولت‌ها گرچه از جرم‌انگاری رفتارهای مرتبط با این پدیده و وضع قوانین کیفری غافل‌نمانده‌اند، اهتمام ویژه‌ای به تنظیم قوانین تجاری و گمرکی (حقوق اقتصادی تنظیمی) کرده و مسیری مبتنی بر اصول و بایسته‌های علوم اقتصادی را در پیش گرفته‌اند.^۵ از جمله این اصول و اهداف می‌توان به این موارد اشاره کرد:

با بررسی اولین متون قانونی در این حوزه در نظام حقوقی ایران، می‌توان نشانه‌هایی از مدل دوم و در حقیقت «واکنش محور را مشاهده کرد. «قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۰۷/۱۲/۱۶» از اولین مصوبات قانونی بود که در سال‌های ۱۳۱۲ نسخ گردید؛ اگرچه قانون ناسخ نیز در سال‌های ۱۳۱۹، ۱۳۵۳ و ۱۳۷۳ اصلاحات و الحاقاتی را به دنبال داشت. قانون‌گذار در این قانون با اتخاذ رویکرد امنیت محور و با جرم‌انگاری قاچاق کالا به معنای اخص (وارد و خارج کردن کالا بدون رعایت تشریفات قانونی) و سایر جرائم مرتبط با آن، با این پدیده برخورد کرده است. با این پدیده برخورد کرده است. با قانون با اتخاذ رویکرد امنیت محور و با جرم‌انگاری قاچاق کالا به معنای اخص (وارد و خارج کردن کالا بدون رعایت تشریفات قانونی) و سایر جرائم مرتبط با آن، با این پدیده برخورد کرده است، با تصویب قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز در تاریخ ۱۳۷۴/۰۲/۱۲ نیز این نحو برخورد و تکیه بر واکنش‌های کیفری در مواجهه با این جرائم، ادامه پیدا کرد؛ با تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۹۲ تمامی قوانین قبلی نسخ شده و لوحی پر از جرم و مجازات به نمایش در آمد. قانون جدید که در سال ۱۳۹۴ نیز اصلاحاتی بر آن وارد شد، مجموعه متنوع و گسترده‌ای از رفتارهای مربوط به این پدیده اقتصادی را جرم‌انگاری و به گونه‌های مختلف کیفری، اعم از ضبط کالا، ضبط خودرو حامل، جزای نقدی، حبس، شلاق، اعدام و مجازات‌های تکمیلی، متوسل شده است. جرم‌انگاری گسترده و کیفر گرایی قانون‌گذار موجب شد تا این پدیده، نه به عنوان رفتاری اقتصادی در تحلیل‌های مبتنی بر علوم اقتصادی، بلکه به عنوان جرم در فرایند عدالت کیفری ظاهر شود؛ بر همین اساس مبارزه با این جرائم، بر چهارچوب فرایند دادرسی کیفری در مراجع قضایی و شبه قضایی (سازمان تعزیرات حکومتی) استوار گشت.

سیاست‌های سخت‌گیرانه و رویکرد امنیتی قانون‌گذار در قبال این جرائم، موجب شد تا در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ مقررات ماهوی و شکلی خاصی در رسیدگی به آنها وضع گردد. سیاستی که به دلیل ابتدای آن بر پیش فرض بزهکار دشمن، ممکن است در عمل به ضد خود تبدیل گردد.

هر مقام مسئول اصلی تهیه انجام وظیفه با موارد مذکور مواجه شوند مکلفند موضوع را به مقام بالاتر گزارش نمایند هر یک از کارکنان دستگاه‌ها که از گزارش و مقرون به صحت تشخیص مراتب را به مرجع قضایی اعلام می‌نمایند متخلفین از این تکلیف مجازات یک تا سه سال انفصال موقت از خدمت دولتی و عمومی محکوم می‌شوند.

. بیات سرمدی و دیگران، ۱۳۸۹: ۲۸-۳۶؛ امیری، ۱۳۹۶: ۵-۳۰؛ بیابانی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۱۶-۱۷۷.

۴- قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد

یکی از موضوعات که اثر تخریبی و بازدارنده بر توسعه اقتصادی کشور دارد فقدان سلامت اداری و وجود فساد اداری بر پیکره دولت و حاکمیت است. آنچه که مبرهن است سلامت اداری، لازمه پیشرفت کشور و از موجبات افزایش راندمان و زمامداری کشور است. قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد به همین منظور در تاریخ ۱۳۹۰/۰۸/۰۷ به صورت آزمایشی به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده و در تاریخ ۱۳۹۹/۱۱/۱۸ این قانون دائمی شده است. این قانون همانگونه که از عنوان آن پیدا است سلامت نظام اداری را، راه مقابله با فساد می‌داند.

الف) اشخاص مشمول در ماده ۲ این قانون که علاوه بر کارکنان دولتی، مؤسسات حرفه ای خصوصی، اشخاص حقیقی و حقوقی بخش غیر دولتی.

ب) توسعه جرم‌انگاری ترک فعل ترک گزارش جرایم و تخلفات مرتبط با مفاسد اقتصادی.

ج) تعریف فساد اداری

د) الزام قوه قضائیه به تهیه لایحه مربوط به جرایم مربوط به مفاسد اقتصادی و مالی.

ه) کیفرزدایی و اعمال ضمانت اجرا فرا کیفری در ماده ۵ این قانون مرجع

و) تشکیل یک مرجع قضایی ویژه در رسیدگی به پرونده جرایم اقتصادی و مفاسد اقتصادی

ز) الزام قوه قضائیه به تهیه لایحه جامع در خصوص بازنگری در قوانین مرتبط با مفاسد اقتصادی و اداری و رفع خلأهای قانونی با هدف پیشگیری از جرایم و اعمال تناسب جرایم و مجازات ها.

ح) قانون مجازات اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی مصوب ۱۳۱۵.۱۶

۵- قانون نظام صنفی

در حال حاضر، رسیدگی به تخلفات اقتصادی و دارویی و بهداشتی طبق مقررات قانون تعزیرات حکومتی و قانون نظام صنفی در صلاحیت‌های صنفی و بازماندگان تعزیرات حکومتی است. اتحادیه‌ها علاوه بر وظایفی در قانون ماده ۳۰ نظام صنفی برای آنها تعریف شده است. طبق بند (ط) این قانون مرجع رسیدگی به تخلفات صنفی هستند قانون نظام صنفی مهلت ۱۰ روزه را برای رسیدگی مقدماتی به تخلفات صنفی در نظر گرفته است. اتحادیه طرفین را به جلسه رسیدگی دعوت میکند ادله طرفین را بررسی و در نهایت چنانچه تخلف واحد صنفی را احراز نماید پرونده را به اداره یا سازمان تعزیرات حکومتی ارجاع می‌کند و اگر تخلفی احراز نشده به پرونده مختومه می‌شود به شرط اینکه شاکی به این رأی اعتراض ننماید. بر اساس ماده ۵۷ تخلفات واحدهای صنفی عبارت است از گرانفروشی، کم‌فروشی تقلب، احتکار، عرضه خارج از شبکه عرضه و فروش کالای قاچاق، عدم درج قیمت عدم صدور صورتحساب می‌باشد و واکنشهای این تخلفات بسته به نوع تخلف، جریمه، پرداخت خسارت، نصب پارچه بر سر در مغازه، ابطال پروانه کسب، تعطیلی موقت و ضبط کالا قاچاق می‌باشد. اکثراً به عرضه کنندگان کالا یا خدمات

۱۶۵۷. جزوه آموزشی قوانین و مقررات اداری و مقابله با فساد، ص ۱۶۵۷

به تعطیلی موقت و ضبط کالای قاچاق میباشد. تجدید نظرخواهی از رأی هیئت‌های بدوی در سازمان تعزیرات حکومتی و در دیوان عدالت اداری می‌باشد.^{۱۷}

فصل سوم: جرم‌انگاری در سطح منطقه ای و بین‌المللی

جرایم اقتصادی نزد مقامات بین‌المللی جایگاه برجسته‌ای به خود اختصاص داده است. در این راستا مؤسسات بین‌المللی و منطقه‌ای از طریق جرم‌انگاری‌های متعدد، توجه خاصی را به نظم اقتصادی مبذول نموده‌اند. ملاحظه اسناد بین‌المللی نشان می‌دهد جرایم اقتصادی با وصف بین‌المللی رو به افزایش است. اسناد مذکور جرائمی چون پول شویی و فساد مالی در بخش دولتی و خصوصی را در زمره جرایم بین‌المللی قرار داده و از کشورهای مختلف خواسته شده تا با این پدیده‌های شوم مبارزه کنند.

یکی از مهمترین این قوانین، کنوانسیون‌های سازمان ملل متحد در مبارزه با فساد مالی و جرایم سازمان یافته است که با توجه به گستردگی فساد اقتصادی و این که این پدیده شوم در حوزه‌ها و اشکال مختلف جنبه فراملی یافته و تمامی اقتصاد کشورهای جهان را تحت الشعاع قرار داده بود، در موارد زیر به تصویب رسیده است.

الف) کنوانسیون مریدا

کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه فساد (United Nations Convention against Corruption-UNCAC) یا کنوانسیون مریدا. (Merida)،^{۱۸} مجموعه‌ای جامع از مقررات، رهنمودها و ساز و کارهای پیش‌بینی شده در ابعاد مختلف جهت توانمندسازی دولتها برای مبارزه همه‌جانبه با فساد در سطح جهانی است. از جمله نحوه سیاستگذاری و سازماندهی نهادهای ضد فساد، تدابیر پیشگیرانه در مورد فساد از جمله تعیین ضوابط رفتار مقامات، قواعد حاکم بر نظامات دولتی و شفاف سازی، ایجاد مشارکت اجتماعی، جرم‌انگاری موارد فساد، همکاری‌های بین‌المللی بخصوص در زمینه استرداد مجرمان و معاضدت‌های قضایی متقابل، بازیافت اموال، نظارت‌های بین‌المللی و غیره می‌باشد.

یکی از ویژگی‌های بارز کنوانسیون در مقایسه با سایر کنوانسیون‌های بین‌المللی این است که بیش از آنکه به روابط بین دولتها بپردازد، الگو و ضوابطی برای شیوه حکمرانی در درون دولتها وضع کرده است. این امر باعث شده تا با توجه به

۱۷. خالقی، ابوالفتح، رشوادی، حجت اله، تابستان، ۱۳۹۰، بررسی حقوق کیفری رقابت از منظر قانون اجرای معایب‌های اصل متمم قانون اساسی، نامه^{۱۷}

پژوهش حقوقی متمم دانشکده حقوق، سال سوم، شماره سوم، ص ۳۱

^{۱۸} جهت اطلاع از سایر اقدامات بین‌المللی در مورد مبارزه با فساد ن.ک اسناد زیر:

International Code of Conduct for Public Officials, General Assembly (GA) Res 58/59 annex;

..... UN Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial

Transactions, GA Res 51/191 annex and UN Convention against Transnational Organized Crime GA Res 55/25 annex1.

۲. جلالی، محمود، قاسمی، وحید، پاییز ۱۳۹۴، قلمرو انطباق رویکرد قانون گذار ایران با مقررات متحد‌الشکل مقابله با فساد در کنوانسیون مریدا، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۵، شماره ۳، ص ۳۸۴.

موضوعات متنوع مندرج در کنوانسیون بتوان از ابعادی مختلف و به صورت میان رشته ای آن را بررسی کرد. به لحاظ پژوهش‌های حقوقی، بخش‌هایی از کنوانسیون از نظر حقوق عمومی، بخش‌هایی از نظر حقوق جزا و بخش‌های دیگری از آن از نظر حقوق بین الملل عمومی حایز اهمیت بیشتری است.

کنوانسیون که از ۱۴ دسامبر ۲۰۰۵ لازم الاجرا شد و اکنون ۱۷۶ عضو دارد، از یک مقدمه و هفتادویک ماده تشکیل شده که ساختار کلی آن عبارت است از: ۱. مقررات عمومی و تعهدات کلی و قابل اعمال کنوانسیون ۲. اقدامات پیشگیرانه ۳. جرم انگاری و اجرای قانون و صلاحیت قضایی ۴. همکاری‌های بین المللی و ۵. استرداد اموال. در بخش راجع به جرم انگاری، اجرای قانون و صلاحیت قضایی، کنوانسیون از دولت‌های عضو می‌خواهد تا برای پوشش دادن اعمالی که در این کنوانسیون بیان شده، اقدام کنند. جرم‌انگاری برخی از اعمال مطابق کنوانسیون الزامی و مستلزم آن است که دولت‌های عضو به سایر جرایم نیز توجه کنند. به طور کلی جرایمی نظیر اختلاس، ارتشا، پولشویی (Money Laundering)، اخذ پورسانت در معاملات خارجی، قاچاق کالا، ارز، انسان و تقلب در مواد خوراکی، آرایشی، بهداشتی، تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی، نمونه‌هایی از جرایمی هستند که از آنها به عنوان قلمرو انطباق رویگرد قانونگذار ایران با مقررات متحدالشکل مقابله با جرایم اقتصادی یاد می‌شود. اما جرایمی که در کنوانسیون به عنوان فساد مالی مورد جرم‌انگاری قرار گرفته اند عبارتند از: ارتشا، اختلاس، سوء استفاده با تصرف غیرقانونی توسط مقام‌های دولتی، پول شویی، تبدیل با انتقال عواید ناشی از جرم و اختفا و سرپوش گذاشتن بر عواید ناشی از جرم (Concealment) و تحصیل و تملک عواید ناشی از جرم. فصل راجع به جرم‌انگاری کنوانسیون به دو قسمت تقسیم می‌شود:

۱) تخلفاتی که کشورهای عضو باید آنها را جرم‌انگاری کنند شامل ارتشای مقامات دولتی ملی و ارتشای مقامات دولتی خارجی و مقامات سازمان‌های عمومی بین المللی، اختلاس، سوء استفاده با تصرف غیرقانونی اموال از سوی مقامات دولتی (Misappropriation)، تطهیر عواید ناشی از جرم (Laundering of Proceeds of Crime) و ممانعت از اجرای عدالت (Obstruction of Justice) شامل مواد ۱۵، بند ۱ ماده ۱۶، ۱۷، ۲۳ و ۲۵. جرم‌انگاری این اعمال. ضروری ترین و مهم ترین بخش اقدامات جهانی و هماهنگی مقابله با فساد را تشکیل میدهد.

۲) قسمت دوم فصل جرم‌انگاری به ترسیم تخلفاتی می‌پردازد که کشورهای عضو باید جرم‌انگاری آنها را لحاظ کنند. کنوانسیون حداقل استانداردها را ارائه میدهد. اما کشورهای عضو آزادند که از این استانداردها فراتر روند که شامل مواد بند ۲ ماده ۱۸، ۱۹، ۲۰ و ۲۴ میشود. در نهایت، ماده ۲۶ کنوانسیون با پیروی از فرمول سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)، به مسئولیت کیفری، مدنی و اداری اشخاص حقوقی (Liability of Legal Persons and Corporate Sanctions) به طور مجزا از مسئولیت اشخاص حقیقی پرداخته شده است.

کنوانسیون در تاریخ ۱۹ آذرماه ۱۳۸۲ به امضای دولت جمهوری اسلامی ایران رسید و در مهرماه ۱۳۸۴ لایحه الحاق دولت به کنوانسیون شورای نگهبان در تاریخ ۱۳۸۷/۷/۲ توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب و ایران به کنوانسیون مذکور ملحق شد و متعهد به اجرای مفاد آن است. البته نسبت به بند ۳ ماده ۶۶ یعنی رسیدگی از طریق داوری و دیوان بین المللی دادگستری، ایران از حق شرط استفاده نموده است. بنا بر این با توجه به اینکه فساد یکی از معضلات موجود، مولد فقر و بی عدالتی اجتماعی و مانع اصلی توسعه کشور است و مبارزه با آن مورد تاکید مسئولان و مورد مطالبه عمومی قرار دارد.

ب) کنوانسیون جرایم سازمان یافته پالرمو

کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی (پالرمو ۲۰۰۰) و پروتکل‌های الحاقی آن، با هدف ارتقای همکاری‌های بین‌المللی به منظور پیشگیری از جرایم سازمان یافته فراملی و مبارزه موثرتر با این جرایم، در سال ۲۰۰۰ میلادی در شهر پالرمو ایتالیا تهیه و تدوین شده و می‌تواند به عنوان ابزاری موثر و چهارچوبی قانونی و ضروری جهت همکاری بین‌المللی در زمینه مبارزه با فعالیت‌های مجرمانه سازمان یافته (مانند پول شویی و فساد اداری - مالی) به شمار آید.^{۱۹}

از نظر اقتصادی، این گونه سازمان‌ها با گسترش فعالیت‌های نامشروع و فساد مالی، موجب تضعیف فعالیت‌های سالم اقتصادی شده و با تطهیر پول و ارتشا در سطح فراملی، نظام اقتصادی بین‌المللی را نیز در هم می‌ریزند.

همچنین کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، اولین سند حقوقی بین‌المللی است که به صورت مشخص با هدف پیشگیری و مبارزه با عمده‌ترین مظاهر فساد اداری و اقتصادی - مالی، تدوین شده است. این کنوانسیون با هدف ارتقا و تحکیم اقدامات جهت پیشگیری و مبارزه موثرتر با فساد و ترغیب امانت داری، پاسخگویی و مدیریت مناسب امور عمومی و اموال دولتی تهیه شده و در مفاد آن بر تهدیدات ناشی از فساد نسبت به ثبات و امنیت جوامع، توسعه پایدار، ارزش‌های اخلاقی و عدالت و حاکمیت قانون و ضرورت نگرش جامع و چند زمینه‌ای جهت جلوگیری و مبارزه با فساد تأکید شده است. ارتشای مقام‌های دولتی داخلی، خارجی و مقام‌های سازمان‌های بین‌المللی، حیف و میل، اختلاس و استفاده غیرمجاز از اموال توسط مقام‌های دولتی، دلالتی نفوذ، سوء استفاده از وظایف، دارا شدن من غیر حق، تطهیر عواید ناشی از جرم، اختفا و ممانعت از اجرای عدالت، جرایم موضوع کنوانسیون مریدا هستند. دولت‌های عضو با پیوستن به این کنوانسیون، متعهد به جرم‌انگاری این جرایم در حقوق داخلی خود شده‌اند. لذا با توجه به اهداف متصور از تدوین کنوانسیون‌های پالرمو و مریدا که در مقدم هر دو کنوانسیون مورد تأکید واقع شده است. مفاد کنوانسیون متضمن مفاهیم حقوق کیفری و آموزه‌های پیشگیرانه در رابطه با جرایم سازمان یافته فراملی و همچنین فساد اداری و مالی است.

بند ۳) ضمانت اجرا کیفری و فرا کیفری در بخش دولتی

اصولاً واکنش‌های جزایی در مقابل عمل مجرمانه صورت می‌گیرد. اینکه چه عملی جرم است و تا چه میزان می‌توان جرم‌انگاری نمود و رفتارهای مجرمانه را توسعه داد، موضوعی است که در قلمرو حقوق جزا از آن بحث می‌شود. اساساً اعتقاد راسخ وجود دارد که براساس اصل ۱۶۷ قانون مجازات اسلامی آنچه را که در شرع ممنوع شناخته شده و هر فعل و ترک فعلی که در ماده ۲ قانون مجازات اسلامی جرم شناخته شده از مصادیق اعمال مجرمانه هستند که در مقابل آنان واکنش‌های تنبیهی و ترمیمی پیش بینی شده است. در اقتصاد بخش دولتی در مقابل اعمال مجرمانه‌ای که برای کارکنان دولت پیش بینی شده است. واکنش‌های متفاوتی هم در نظر گرفته شده لیکن واکنش‌های جزایی لزوماً براساس اصل تناسب جرم و مجازات مورد نظر قرار گرفته است. در میان ضمانت اجراهای متعدد جزایی، تغیریر یکی از این واکنش‌ها است که اعم از حبس، جزای نقدی و شلاق باشد.

۱۹. شهید شاطری پور اصفهانی، بهار ۸۸، کنوانسیون پالرمو، پیشگیری اجتماعی از وقوع جرم در کنوانسیون پالرمو و مریدا، فصل نامه پیشگیری از جرم،^{۱۹}

سال چهارم، شماره دهم، ص ۸۵

ضمانت اجراهای تنبیهی بخش اقتصاد دولتی را می‌توان در قالب دو گروه زیر طبقه بندی نمود: الف) بخش قانون مجازات اسلامی و قوانین متفرقه دیگر ب) بخش قانون تخلفات اداری.

الف) قانون مجازات اسلامی

در این بخش عناوین و واکنش‌های متعددی پیش بینی شده که با نگاهی به این قوانین مجازات‌های حبس، جزای نقدی، تازیانه، جبران خسارت وارده، استرداد، ضبط و مصادره اموال، انفصال موقت، انفصال دائم از خدمات دولتی، دیده می‌شود.

ب) قانون تخلفات اداری

تنبیهات اداری کارکنان دولت در فصل سوم قانون تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۲/۹/۱۷ تحت عنوان مجازات‌ها در یازده بند آمده که عبارتند از اخطار کتبی بدون درج در پرونده استخدامی، توبیخ کتبی با درج در پرونده استخدامی، کسر حقوق و فوق العاده شغل، انفصال موقت از یک ماه تا یک سال، تغییر محل جغرافیایی. تنزل مقام و یا محرومیت از انتصاب به پست‌های حساس و مدیریتی، تنزل یک یا دو گروه، بازخرید خدمت تحت شرایط خاص، بازنشستگی با شرایط خاص، اخراج از دستگاه اداری، انفصال دائم از خدمات دولتی.

با نگاهی به تنبیهات مندرج در این قانون متوجه این مطلب می‌شویم که عناوینی مانند انفصال موقت و دائم با عناوین و واکنش‌های مندرج در قانون مجازات اسلامی مشابهت دارند که این موضوع یقیناً مورد توجه مقامات اداری قرار می‌گیرد چون علی القاعده اعمال واکنش‌های اداری بعد از صدور حکم و واکنش‌های قضایی صورت می‌گیرد.

بند ۴) مراجع قضایی و شبه قضایی در بخش دولتی

پیشرفت و توسعه اقتصادی بدون احترام به حاکمیت قانون و تضمین کارآمد نظام حقوقی ممکن نخواهد بود. این دو مستلزم استقرار نظامی قضایی است که پرونده‌ها و اختلاف اشخاص را در زمان منطقی حل نماید و قابل پیش بینی و در دسترس عموم باشد. بهبود نظام قضایی می‌تواند به بهبود محیط کسب و کار، رشد نوآوری‌ها، جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی و تضمین درآمدهای مالیاتی منتهی شود. یقیناً در مسیر تحقق یک نظام قضایی کارآمد که نقش مؤثر در تولید و سرمایه گذاری ایفا می‌کند شناسایی آن دسته از دعاوی که وصف اقتصادی دارند از اهمیت بیشتری برخوردار است. بدیهی است عملکرد مناسب دادگاه‌ها به صاحبان کسب و کار کمک می‌کند تا بازارها و شبکه‌های خود را توسعه دهند و بهبود عملکرد نظام قضایی یکی از مهمترین اختلافات نهادی برای ارتقای عملکرد بازارها را به عهده دارد. بنابراین تدوین ساز و کارهای حمایت حقوقی و قضایی از مالکیت و سرمایه گذاری توسط قوه سه گانه بخصوص قوه قضاییه ضروری به نظر می‌رسد و بدون شک نقش مؤثری در ارتقای امنیت قضایی و توسعه اقتصادی کشور به دنبال دارد.

اساساً طرح دعاوی اقتصادی که موارد و چالش‌های میان دولت و بنگاه‌های اقتصادی (بخش خصوصی) است عمدتاً در موضوعات اصلی اقتصاد مانند تولید، توزیع، مبادله و مصرف مطرح می‌گردد و حتی مفاهیمی دیگر از قبیل سرمایه گذاری، پول، بانکداری، مالیات، عوارض، اسناد تجاری، حمل و نقل را شامل می‌گردد. در همین ارتباط، ماهیت موضوعات و مسائل

مطرح شده در ارتباط با فعالیت‌های اقتصادی، تجاری، کسب و کار در کلیه مراجع قضایی و شبه قضایی در سه قالب زیر مطرح می‌شود.

قالب اول: موضوعاتی که تحت عنوان « جرایم » در قوانین جزایی برای آنها جرم و مجازات تعیین شده است که در صلاحیت تمام مراجع قضایی و به شکل دادرسی قضایی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

قالب دوم: موضوعاتی که صفت « تخلفات » در معنای خاص به آن اطلاق می‌گردد و طبق قوانین و مقررات خاص برای آن‌ها « تبییات » و مجازات‌های منظور شده است. در واقع این موضوعات مراتب ضعیف تری از جرایم را در برمی‌گیرند و در قالب تقسیم بندی سنتی « خلاف » در برابر جرم و جنایت قرار داده می‌شود.

قالب سوم: موضوعاتی که تخطی از قواعد آمده و نظامات اداره امور اداری و اجرایی است که یکی از دو طرف دعوا،

ادارات دولتی و سازمان‌های حرفه‌ای و اداری است که در مقام اعمال تصدی و شغلی انجام وظیفه می‌کنند و در طرف دیگر فرد صنفی و مدعی و عمدتاً تجار و شرکت‌های تجاری و فعالان اقتصادی هستند قرار می‌گیرند.

بند ۱-۴) مراجع قضایی در بخش دولتی

از آنجاییکه هر گونه خطا و جرمی که در دستگاه‌های دولتی اتفاق می‌افتد دارای اثرات بسیار گسترده ای در جامعه می‌باشد، قانون گذار جرایم و مجازات‌های نسبتاً سنگینی را برای مرتکبان این جرایم در نظر گرفته و مراجع قضایی مختلفی مانند دادسراها و دادگاههایی ویژه را مختص رسیدگی به این جرایم قرار داده است. جرایم مرتبط با مشاغل دولتی از جمله اختلاس، ارتشاء در تهران در دادرسی تخصصی کارکنان دولت رسیدگی می‌شود. طبق اصل ۱۴۰ قانون اساسی رسیدگی به اتهامات رئیس جمهور و معاونان او و وزیران در مورد جرایم عادی با اطلاع مجلس شورای اسلامی در دادگاههای عمومی دادگستری رسیدگی می‌شود و دادگاه صالح برای رسیدگی به اتهام معاونان رئیس جمهور و وزیران بر اساس تبصره ماده ۴ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب اصلاحی ۱۳۸۱ دادگاه کیفری استان تهران است.

بنابراین رسیدگی به جرایم سایر مقامات استانی شامل سایر کارکنان سازمان‌ها و مؤسسات مذکور از قبیل کارکنان دولتی، مدیرکل وزارتخانه‌ها و سازمان و مؤسسات دولتی، رؤسای دانشکده‌ها و دانشگاهها و مؤسسات عالی، رؤسای ادارات استان‌ها و شهرستان‌ها، شهرداران مراکز شهرستان‌ها، مدیران، اعضای هیأت مدیره شرکت‌ها و مؤسسات و سازمان‌های دولتی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی در صلاحیت دادسرا و دادگاههای جزایی مرکز استان می‌باشد.^{۲۰}

الف) دادسرا و دادگاه کیفر کارکنان دولت

پس از انقلاب اسلامی براساس ماده ۸ «لایحه قانونی تشکیل دادگاه‌های عمومی» مصوب (۱۳۵۸/۰۷/۰۵) شورای انقلاب «دیوان کیفر کارکنان دولت» منحل گردید.

در تبصره ماده ۸ قانون مذکور مقرر شد: «به جرایمی که رسیدگی به آن در صلاحیت دیوان کیفر کارکنان دولت است.

۲۰. حسینی معظم، یاسین، آبان ماه ۱۳۹۲، صلاحیت‌های دادگاه مرکز استان در رسیدگی به جرایم کارکنان دولت، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق

جزء و جرم شناسی دانشگاه قم، ص ۲.

در دادگاه‌های جزائی مراکز استان رسیدگی خواهد شد. همچنین به جرایم استانداران فرمانداران، و سایر متصدیان مقامات مذکور در ماده دو قانون تشکیل دیوان کیفر که در تهران مشغول خدمت باشند و دارندگان پایه‌های قضایی در دادرسی و دادگاه‌های جزائی تهران رسیدگی می‌شود اما سال‌ها بعد، تبصره ماده ۴ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۱۳۸۱ مقرر کرده است که؛ رسیدگی به کلیه اتهامات اعضاء مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای نگهبان، نمایندگان مجلس شورای اسلامی، وزراء و معاونین آنها، معاونان و مشاوران رؤسای سه قوه، سفرا، دادستان، و رئیس دیوان محاسبات، دارندگان پایه قضایی، استانداران و فرمانداران و جرایم عمومی افسران نظامی و انتظامی از درجه سرتیپ و بالاتر و مدیران کل اطلاعات استان‌ها در صلاحیت دادگاه کیفری استان تهران می‌باشد به استثناء مواردی که در صلاحیت سایر مراجع قضایی است.

لذا به‌طور کلی می‌توان گفت قوانین آیین دادرسی کیفری ایران، از حیث فرآیند رسیدگی، تمایزی میان مقامات دولتی و سایر افراد قائل نمی‌شود و فرآیند رسیدگی برای همه به صورت یکسان و مشابه است هر چند این فرآیند تنها از جهت صلاحیت دادگاه رسیدگی کننده می‌تواند در مورد بعضی از مقامات دولتی متفاوت باشد.

ب) دادگاه اصل ۴۹ قانون اساسی

قانون اساسی ایران، علاوه بر تبیین مسائل و ساختار حکومت و تعیین و تفکیک وظایف آن‌ها، اصول حاکم بر روابط اقتصادی را ترسیم نموده است. گرچه براساس اصل ۴۷ قانون اساسی مالکیت مشروع اشخاص محترم شمرده شده است و براساس اصل ۴۶ هرکسی مالک کسب و کار خویش است لکن این اصل در راستای جلوگیری از ضرر دیگران و مبارزه با فساد و ضبط مصادره ثروت‌های نامشروع حاکمان و کارگزاران دولتی صاحب منصب سرمایه داران بخش خصوصی تدابیری را اندیشیده است. زیرا کسب ثروت‌های نامشروع منجر به ضررهای غیرقابل جبران در نظام اقتصادی می‌گردد. اصل ۴۹ قانون اساسی مقرر می‌دارد «دولت موظف است ثروت‌های ناشی از ریا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوء استفاده از موقوفات، سوء استفاده از مقاطعه کاری‌ها و معاملات دولتی، فروش زمین‌های موات و مباحات اصلی، دایر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیرمشروع را گرفته و به صاحبان حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت المال بدهد. این حکم باید با رسیدگی و تحقیق و نبوت شرعی به وسیله دولت اجرا شود» متعاقب آن مقررات دیگری توسط مجلس شورای اسلامی در جهت اجرایی نمودن این اصل تصویب گردید که مهمترین آن قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۶۳/۵/۱۷ و آیین‌نامه‌های مرتبط در باب صلاحیت‌های مراجع قضایی رسیدگی کننده به اصل ۴۹ می‌باشد. براساس این قانون دادگاه‌های ویژه انقلاب در خصوص رسیدگی به مصادیق این اصل شروع به کار نمودند. براساس تبصره ماده ۴ این قانون، اموال خاندان سلطنتی و نزدیکان و خویشان آن‌ها، کارمندان، اعضا و صاحبان سهام در موسسات و شرکت‌های مصادره شده به حکم دادگاه انقلاب یا چند ملیتی و شرکت‌ها و موسسات آمریکایی و اسرائیلی کارکنان آنها و معاونین آن، استانداران، وزیران مختار، روسای کل بانک مرکزی و مدیران کل بانک‌های خصوصی و دولتی و ... نمایندگان مجلس شورای ملی و سنای سابق، روسای دیوان عالی کشور،

به دنبال این مصادره‌ها این اموال در اختیار نهادهای دولتی انقلابی مانند ستاد فرمان اجرایی امام و بنیاد مستضعفان قرار گرفت و با تصویب قانون حفاظت و توسعه صنایع ایران بخش مهمی از اقتصاد خصوصی ایران شامل اموال، کارخانجات و صنایع

بزرگ مصادره گردید و اقتصاد ایران وارد مرحله جدیدی به نام دولتی سازی شده و پی آمد این مصادره‌ها فرار بسیاری از کارآفرینان و تجار ایرانی به خارج از کشور بود.^{۲۱}

ج) دیوان عدالت اداری

دیوان عدالت اداری بر اساس اصل ۱۷۳ قانون اساسی و قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۲/۰۴/۱۵ مجلس شورای اسلامی تشکیل گردیده و وظایف و صلاحیت‌های زیر را به عهده دارد رسیدگی به شکایات و تظلمات و اعتراضات اشخاص و تصمیمات و اقدامات واحدهای دولتی و تصمیمات و اقدامات مامورین واحدهای دولتی و آیین نامه‌ها و نظامات و مقررات دولتی و شهرداری که خلاف قانون بوده و رسیدگی به اعتراضات و شکایات از آرا و تصمیمات قطعی دادگاه‌های اداری رسیدگی به شکایات مستخدمین از لحاظ تجزیه حقوق استخدامی.

طبق ماده ۲۱ قانون دیوان عدالت اداری واحدهای دولتی مکلف به اجرای احکام دیوان بوده و علاوه به انفصال از خدمات دولتی محکوم می‌شوند و طبق ماده ۱۶ دیوان می‌توانند سوابق و اسناد و مدارک مورد نیاز را از دستگاهها مطالبه و در صورت استنکاف اینگونه افراد به انفصال موقت تا یک سال محکوم می‌شوند. همچنین اگر دیوان نیاز به اخذ توضیح حضور مسئولین و کارکنان دستگاهها داشته باشد در صورت عدم اجابت این گونه افراد به مجازات فوق محکوم می‌شوند.

دیوان عدالت اداری یکی از دستگاه‌های مهم و عمده نظارتی در نظام جمهوری اسلامی بوده زیرا دیوان مذکور را می‌توان دیوان نگهبان قانون عادی دانست. یعنی همان وظیفه را که شورای نگهبان در حراست از قانون اساسی دارد دیوان عدالت اداری در خصوص قانون عادی دارا می‌باشد به عبارت دیگر دیوان عدالت اداری تلاش می‌نماید تا از آیین نامه‌ها تصویب نامه و برق‌های خلاف قوانین عادی و ضد رونق و تولید و سرمایه گذاری در کشور جلوگیری نماید و متعاقب شکایت اشخاص از طریق هیئت عمومی دیوان عدالت اداری آنها را ابطال نماید و از طرف دیگر دیوان عدالت اداری از نظر ضمانت اجرا جزو دستگاه‌های نظارتی مهمی باشد زیرا عدم اجرای احکام و آرا دیوان موجب انفصال خدمت برای افرادی می‌شود که وظیفه اجرای احکام و ما را انجام نداده اند.

نتیجه گیری

تصویب قانون اجرای سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶/۰۸/۱۱ مجلس شورای اسلامی حکایت از این دارد کشور ما در حال دگردیسی از نظام اقتصاد دولتی به نظام اقتصاد مبتنی بر بازار در قالب خصوصی سازی است و موفقیت در این راه، مستلزم انجام اصلاحات اساسی در تمام ساختار نهادی ارکان قدرت از جمله نظام قضایی از طریق اصلاح و تغییر لازم در قوانین موجود است. واقعیت این است مطالعه قوانین ماهوی مربوط به جرم انگاری ها و مجازات ها و مقررات شکلی مربوط به ساختار و تشکیلات قوه قضاییه بخصوص مراجع قضایی کیفری در مبارزه با جرایم اقتصادی و کسب و کار و تحقق

۲۱. بهنام رودسری، حسین، ۱۳۸۷، چگونگی رسیدگی به پرونده‌های موضوع اصل ۴۹ قانون اساسی در دادگاه انقلاب، کانون وکلا، شماره ۲۰۰ و ۲۰۱، ص ۲۱

امنیت اقتصادی دارای یک ساختار سنتی اقتصاد عمدتاً دولتی و مربوط به چند دهه گذشته است که در حال حاضر پاسخگوی نیازهای روز بخش خصوصی و قابلیت حمایت کیفری از خصوصی سازی اقتصاد کشور را ندارد.

این در حالی است که محیط کسب و کار و تجارت یک محیط پویا و رو به رشد و در تعامل نزدیک با مبادلات بازرگانی و تجاری بین المللی است. به همین ترتیب جرایم و تخلفاتی که در این حوزه رخ میدهد بعضاً سازمان یافته و با پیچیدگی و فنون تخصصی جدیدی همراه شده که تبعاً مبارزه و پیشگیری از این جرایم مستلزم اتخاذ راهبردهای جدید از طرف حکومت در تمامی ارکان قدرت بخصوص نظام قضایی را دارد.

یافته ها نشان می دهد نظام قضایی کیفری بخصوص دادگاهها این ظرفیت و توانایی را دارند با اتخاذ راهبردها و رویه های قضایی جدید منطبق با واقعیت های بازار تجارت و کسب و کار از یکطرف از طریق اعمال قضادایی، کیفرزدایی، برقراری تناسب در جرایم و مجازات های پرونده های جرایم اقتصادی و فراهم کردن موجبات رسیدگی سریع و منصفانه، ایجاد و توسعه مجتمع های تخصصی قضایی مرکزی از جمله تشکیل پلیس قضایی، ایجاد دادسرا و دادگاههای تخصصی و مراجع عالی قضایی تجدیدنظر از این احکام در مبارزه با جرایم اقتصادی و کسب و کار همت گمارد و از طرف دیگر با بهره گیری از جلوه های نوین عدالت ترمیمی مانند برنامه های میانجی گری و معامله اتهام، گامی نودر حمایت از بخش خصوصی و خصوصی سازی اقتصاد کشور در راستای رونق و توسعه اقتصادی کشور بردارد.

منابع

کتاب:

۱. ولیدی، محمد صالح، سال ۱۳۹۳. کتاب حقوق کیفری اقتصادی، جلد دوم جرایم علیه امنیت اقتصادی، انتشارات جنگل.
۲. دولت شاهی، محتشم، طهماسب، سال ۱۳۸۱، مبانی علم اقتصاد خرد و اقتصاد کلان، نشر خجسته، چاپ شانزدهم.
۳. جعفری، امین، ۱۳۹۳، حقوق کیفری کسب و کار، مؤسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهر دانش. تهران.
۴. زراعت، عباس، سال ۱۳۹۵، کتاب حقوق کیفری اقتصادی، انتشارات جنگل، جاودانه.
۵. زندیه، حسن، سالار سروی، حسن، ۱۳۹۲، شفافیت اسنادی و حق دسترسی به اطلاعات آزاد، نشریه گنجینه اسناد، شماره ۸۹
۶. نورزاد، مجتبی، ۱۳۸۹، جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران (جلد چاپ اول). تهران: انتشارات جنگل.
۷. گروهی از نویسندگان، ۱۳۸۴، گزارش جرم زدایی شورای اروپا. (ترجمه مرکز مطالعات توسعه قضایی، تدوین) انتشارات سلسبیل.
۸. جعفری، مجتبی، ۱۳۹۲. جامعه شناسی حقوق کیفری؛ رویکرد انتقادی به حقوق کیفری. تهران: نشر میزان.
۹. جعفری، مجتبی، ۱۳۹۵، حقوق کیفری کسب و کار، نشر شهر دانش.

۱۰. مهدوی پور، اعظم، بهار ۱۳۹۵، سیاست کیفری افتراقی در قلم و بزهکاری اقتصادی، نشر میزان.
۱۱. دادگر، حسن؛ معصومی نیا، غلامعلی، ۱۳۸۳. فساد مالی. چاپ اول، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان.
۱۲. نیازپور سیدحسن، آیین دادرسی کیفری اختصاصی، نشر میزان.
۱۳. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ و صادق نژاد نایینی، مجید، تابستان ۱۳۹۲، "نظریه عمومی فشار و جرایم شرکتی"، مجله تحقیقات حقوقی، مجله دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ویژه نامه شماره ۱۳.
۱۴. رضانی، احمد، سال ۸۳، اختلاس، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ دوم.
۱۵. خلیلیان، محمد جمال، ۱۳۸۴. شاخصهای توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۱۶. لواسور، ژرژ، ۱۳۷۲. سیاست جنایی. (ع. نجفی ابرندآبادی، تدوین). مجله حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
۱۷. گیدنز، آنتونی، دورکم، ۱۳۸۸. (یوسف. ابادری، مترجم) انتشارات خوارزمی، چاپ دوم.
۱۸. ینگلهارت، رونالد، ۱۳۸۱. تغییر فرهنگی و دموکراسی. (سیدعلی. مرتضویان، مترجم). نشر ارغنون، شماره ۲۰.
۱۹. دیلینی، تیم، ۱۳۸۹. نظریه های کلاسیک جامعه شناسی (ترجمه بهرنگ صدیقی، وحید طلوعی) چاپ سوم، تهران: نشر نی.
۲۰. دن اسلیتر، فرن تونیکس، ۱۳۹۴. بازار و نظریه اجتماعی مدرن. ترجمه حسین قاضیان، نشر نی.
۲۱. تورنل، ارون، ۱۳۸۹. «خصوصی ساختن خصوصی شده ها»، ترجمه آلن جمال دیکاله، در الزامات و نتایج خصوصی سازی، چاپ اول، تهران، انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
۲۲. لازرژ، کریستین، ۱۳۷۵. سیاست جنایی. (ع. نجفی ابرندآبادی، تدوین) تهران: نشریلدا.
۲۳. هوساک، داگلاس، ۱۳۹۰، جرمانگاری افراطی، ترجمه: (جلد چاپ اول). (محمدتقی، نوری، مترجم) تهران، مجد.
۲۴. گسن، ریموند، اسفندماه ۱۳۸۸. جرم شناسی نظری، ترجمه مهدی کی نیا، چاپ چهارم، تهران، انتشارات مجد.
۲۵. گسن، ریموند، بهار ۱۳۹۲، جرم شناسی بزهکاری اقتصادی (نظریه عمومی تزویر)، ترجمه و تحقیق؛ شهرام ابراهیمی، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.
۲۶. عشاوی، محمد، سعدالدین، ۱۳۸۶، مروری بر جرایم اقتصادی کشورهای عربی، انتشارات کارآگاه.
۲۷. محسنی، فرید، "بهار ۱۳۹۱؛ جرایم شرکتی از دیدگاه جرم شناسی" دیدگاههای حقوق قضایی، شماره ۵۷، سیمپسون، سالی؛ و دیوید ویزبرد، جرم شناسی جرایم یقه سفیدان، برگردان حمیدرضا دانش ناری و آزاده صادقی، انتشارات مجد ۱۳۹۲.
۲۸. ستوده تهرانی، حسن، تهران ۷۵، حقوق تجارت، ج ۲، نشر دادگستر.
۲۹. جاوید، محمد جواد؛ انواری، محمدعلی، ۱۳۸۹. مفهوم شناسی حق و تکلیف در عصر قدیم و جدید. فصلنامه مطالعات و حقوق خصوصی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۴۰، شماره ۲.

۳۰. فلاحی، احمد، بهار و تابستان ۱۳۹۴، اصل ضرورت در جرم‌انگاری و محدودیت‌های وارد بر دخالت کیفری، پژوهش نامه حقوق کیفری، سال هشتم، شماره ۱۰.
۳۱. محمد عبدالغریب، شرح قانون الاجراءات الجنائیه، ج ۱.
۳۲. فرح بخش، مجتبی، جرم‌انگاری فایده‌گرایانه (جستاری در فلسفه حقوق کیفری)، تهران، نشر میزان.
۳۳. تورنل، ارون، « خصوصی ساختن خصوصی شده ها»، بهار ۱۳۸۹، ترجمه الن جمال دیکاله، در الزامات و نتایج خصوصی سازی (مجموعه مقالات)، چاپ اول، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۳۴. جان استوارت میل، مترجم مرتضی مردیپها، سال ۱۴۰۰، انتشارات شابک تهران، فایده‌گرایی.

مقالات:

۱. جعفری، مجتبی. ۱۳۹۵، کیفرزدایی از جرایم کسب و کار. مجله حقوقی دادگستری.
۲. جعفری، مجتبی ۱۳۸۶، مطالعه تطبیقی جرایم بورس اوراق بهادار در حقوق جزای ایران و فرانسه. کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه امام صادق (ع).
۳. گسن، ریموند، ۱۳۷۱. بحران سیاست‌های جنایی در کشورهای غربی. (ع. نجفی ابرندآبادی، تدوین) مجله تحقیقات حقوقی.
۴. سلیمانی، سجاد، کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه شیراز، (sajadsolaimani@gmail.com) پیشگیری از اختلاس.
۵. دانشنامه حقوق اقتصادی، شماره سیزدهم (علمی - پژوهشی).
۶. تاج میر ریاحین، حسین، آل محمد، سیده فاطمه، تابستان ۹۹، (اصلاحی ۱۳۹۴)، مجله پژوهش نامه مالیات، واکاوی و نقد سیاست جنایی تقنینی جرایم مالیاتی در قانون مالیات‌های مستقیم، شماره ۴۶.
۷. مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، تحلیل شکلی و ماهوی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، پاییز و زمستان ۱۳۹۸، دوره ۴۹، شماره ۲.
۸. جلالی، محمود، قاسمی، وحید، پاییز ۱۳۹۴، قلمرو انطباق رویکرد قانون‌گذار ایران با مقررات متحد الشكل مقابله با فساد در کنوانسیون مریدا، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۵، شماره ۳.
۹. شهید شاطری پور اصفهانی، بهار ۸۸، کنوانسیون پالمو، پیشگیری اجتماعی از وقوع جرم در کنوانسیون پالمو و مریدا، فصل نامه پیشگیری از جرم، سال چهارم، شماره دهم.
۱۰. بهنام رودسری، حسین، ۱۳۸۷، چگونگی رسیدگی به پرونده‌های موضوع اصل ۴۹ قانون اساسی در دادگاه انقلاب، کانون وکلا، شماره ۲۰۰ و ۲۰۱.
۱۱. متنی نژاد، صادق، زمستان ۸۶، بررسی قوانین و مقررات ناظر به فعالیت‌های مالی، مجله حقوقی دادگستری، دوره جدید، شماره ۶۱.

۱۲. علیخانی، علی اکبر، ۱۳۸۳. فصلنامه پژوهش دانشگاه امام صادق، اندیشه سیاسی.
۱۳. شمس، عبدالحمید، بهار ۹۱، مقدمه ای بر مهندسی کنترل و نظارت برای جلوگیری از پیدایش فساد نظامند، مقاله ۷، مجله فرآیند مدیریت و توسعه، دوره ۲۵، شماره ۷۹.
۱۴. قجاوند، محسن، زمستان ۱۴۰۰، مفهوم جرایم تجاری و بایسته‌های سیاست تقنینی در قبال آن هادر حقوق ایران، فصل نامه مجلس و راهبرد، سال ۲۸، شماره ۱۰۸.
۱۵. سامتی، مرتضی، سامتی، مجید، ملا سمعیلی دهشیری، حسن، زمستان ۱۳۹۳، تحلیل نقش ساختار قانونی و امنیت حقوق مالکیت در جذب سرمایه گذاری خارجی، مجله پژوهش سرمایه گذاری اقتصادی، دوره ۶، شماره ۱۲.
۱۶. یاور، علیرضا، و همکاران، بهار ۹۹، فصل نامه تحقیقات حقوقی و کیفری، شماره ۴۳.
۱۷. اسدی، بهنام، اسدی، زهرا، دانش نامه حقوق اقتصاد، مجله مطالعات نوین بانکی، شماره ۱۶.
۱۸. بیگی، حسین، بهار ۱۴۰۰، فصل نامه علمی مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، راهبردهای جرایم بانکی در سیاست گذاری پولی و بانکی، دوره ۱۱، شماره ۳۸.
۱۹. حسینی، مهدی، سال ۹۵، جرایم سایبری، اولین همایش ملی آینده پژوهشی، علوم انسانی و امنیت اجتماعی.
۲۰. امیری، محمد عیسی، مجله گفتمان حقوقی، (احتکار) آسیب‌ها و راه کارهای مقابله با آن از منظر فقه و حقوق.